

middel van het traceerwerk voort over het vensteroppervlak heen, venster en muurwerk aldus verbindend tot één onverbrekelijk geheel. Bij den modernen utiliteitsbouw is dat niet het geval; steenwand en glaswand staan er naast elkaar; er is daar geen poging gedaan beide althans voor het oog tot een eenheid te versmelten. Het glas alléén in zijn ijl raamwerk van ijzer moet de afsluiting van de ruimten vormen. Dat had de Gothiek niet aangedurfd. Zij had het glas niet voldoende vertrouwd, zijn ruimteafsluitende werking ontoereikend geacht om op zichzelf de groote vensteroppervlakten werkelijk te vullen. Zou aan de twintigste eeuw wel gelukken wat de Gothiek niet had aangedurfd? Laten wij naar voorbeelden zoeken.

Een der meest consequente en vermaarde toepassingen van den louter glazen wand geeft het fabrieksgebouw van de firma van Nelle bij Rotterdam te zien. Zelfs de pijlers van beton, die meestal nog in de buitenwanden worden opgenomen, zijn hier naar binnengetrokken. Over de gansche breedte der gevels strekken de glaswanden zich uit. Maar niet alleen om zijn consequentie is dit glazen gebouw voor ons van belang. Het is ook een der weinige voorbeelden van een streven om den utiliteitsbouw tot een onderwerp van architectonische behandeling te maken. De vraag is nu of het hier gelukte met behulp van glaswanden een architectonisch aannemelijk gebouw samen te stellen. Bezitten deze glaswanden werkelijk voldoende afsluitende werking om de ruimte te omvatten en plastisch uit te drukken?

Zeker, er is iets bewaard van vlakken, die ruimten bepalen. Het ijzeren gestel, waarin de groote ruiten zijn gevat, geeft eenige grenzen aan. En het kan ook niet worden ontkend, dat het glas soms den indruk maakt vlakken te vormen, wanneer het onder een zekere belichting en van een zeker standpunt beschouwd de zonnestralen weerkaatst. Maar wanneer die gunstige lichtval ontbreekt, wanneer men de fabriek van een ander punt bekijkt, blijkt het glas een al te verraderlijk element. Men ziet dan dwars door alle ruiten heen, door het ijle roedenskelet, dat geen voldoende beletsel vormt voor het oog, de wanden vallen weg voor onzen blik, en niets blijft er over dan een ingewikkeld samenstel van pijlers, vloeren, machines. Een constructieve fantasie verheft zich voor ons, geen gebouw, geen architectonische schepping. Het is een mislukking gebleken.

Wij willen hiermee niet betoogen, dat met glazen wanden geen architectonische scheppingen zijn te verwerklijken. Wel zijn wij echter overtuigd, dat geheel doorzichtige groote ruiten weinig geschikt zijn voor het samenstellen van geheele wanden en gevelvlakken. Niet alleen uit een aesthetisch oogpunt zijn zij daartoe weinig geschikt, ook in practisch opzicht, daar zij de hinderlijke eigenschappen hebben in het inwendige der gebouwen een overgroote warmteontwikkeling te bevorderen en een al te fel daglicht toe te laten. In de fabriek van Van Nelle heeft men dan ook aan deze bezwaren moeten tegemoetkomen door het aanbrengen van enorme oppervlakten van